

Cephe Gerisinden Savaşa Bakmak: *Servet-i Fünun* Dergisinde Harbin Yansımaları

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ AHMET METEHAN ŞAHİN*

Öz

Türk edebiyatında ve basın tarihinde yarattığı etki ve etrafında toplanan kişiler açısından önemli bir konumda bulunan *Servet-i Fünun* dergisi, 1891 tarihinde yayın hayatına başlamış ve son sayısının çıktığı 1944 senesine kadar Edebiyât-ı Cedîde, Fecr-i Âtî ve Yedi Meşaleciler gibi tanınmış edebiyat topluluklarınca yayın organı olarak kullanılmıştır. *Servet-i Fünun* yayımlandığı elli yılı aşkın süre zarfında, birçok sanatkârın/nesillerin yetişmesinde önemli bir rol oynamış ve başta Ahmet İhsan (Tokgöz) olmak üzere *Servet-i Fünun* dergisinin kadrosunda yer alan diğer önemli isimler ile birlikte Türk edebiyatının ve basının en uzun soluklu dergilerinden biri olmayı başarmıştır. *Servet-i Fünun* dergisi'nin yayım hayatına devam ettiği sürede; Türk-Yunan Savaşı, Balkan Harbi, Çanakkale Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi Türk milleti ile tarihi için dönüm noktası sayılabilecek mücadeleler gerçekleşmiş ve *Servet-i Fünun* kadrosunda yer alan yazar/şairler devri gözlemleyerek izlenimlerini dergi aracılığıyla gelecek nesillere aktarabilmiştir. Ali Ekrem Bolayır, Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit Tarhan, Tevfik Fikret ve Hüseyin Cahit Yalçın gibi devrin önde gelen isimleri; Türk ordusu/askeri, Türk milleti ve savaş/askerlik ile ilgili birçok yazı, şiir ve makaleler kaleme almıştır. Böylece *Servet-i Fünun* dergisinde bir tür harp edebiyatının varlık gösterdiği de görülmektedir. Bunun yanında dergide; savaşın birer tanığı olan sanatkârlar tarafından, harp tasavvurları da etkileyici bir şekilde yansıtılabilmektedir. Çalışmada; *Servet-i Fünun* dergisinde yer alan şairlerin/yazarların, derginin çeşitli sayılarında yayımladıkları şiirleri/yazıları incelemeye tabi tutulmuş böylece *Servet-i Fünun* dergisinin savaşı ele alış biçimi, savaşa olan bakış açısı ile savaşın dergiye nasıl ve ne derecede aksettığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Türk edebiyatı, Türk basını, *Servet-i Fünun* Dergisi, harp

LOOKING AT THE WAR FROM BEHIND THE FRONT: REFLECTIONS OF THE WAR IN *SERVET-İ FÜNUN* MAGAZINE

Abstract

Servet-i Fünun magazine (1891-1944), which has an important position in terms of the impact it created in Turkish literature and press history and the people who gathered around it, was used as a publishing organ by well-known literary groups such as Edebiyât-ı Cedîde, Fecr-i Âtî and Yedi Meşaleciler. *Servet-i Fünun*, has played an important role in the education of many artists/generations during the more than fifty years it has been published, and together with Ahmet İhsan (Tokgöz) and other important names in its staff, it has managed to become one of the longest-running magazines of Turkish literature and press. It has managed to become one of the longest-running magazines. During the period in which *Servet-i Fünun* magazine continued its publication life; Struggles that can be considered as turning points for the Turkish nation and its history, such as

* Millî Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu Dekanlığı, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-mail: metsahin@kho.msu.edu.tr. ORCID: 0000-0003-2766-6649.

Gönderim tarihi: 31 Mayıs 2024

Kabul tarihi: 23 Haziran 2024

the Turkish-Greek War, the Balkan War, the Gallipoli War and the War of Independence, took place, and the writers/poets in the staff of *Servet-i Fünun* were able to observe the period and convey their impressions to future generations through the magazine. Prominent names of the period such as Ali Ekrem Bolayır, Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit Tarhan, Tevfik Fikret and Hüseyin Cahit Yalçın; He wrote many poems and articles about the Turkish army/soldier, Turkish nation and war/military service. Thus, it can be seen that a kind of war literature exists in *Servet-i Fünun* magazine. In addition, in the magazine imaginations of war could also be reflected impressively by the artists who were witnesses of the war. In the study; The poems/articles of the poets/writers in *Servet-i Fünun* magazine, published in various issues of the magazine, were examined, thus, it was tried to determine how *Servet-i Fünun* magazine handled the war, its perspective on the war, and how and to what extent the war was reflected in the magazine.

Keywords: Turkish literature, Turkish press, *Servet-i Fünun* Magazine, war

GİRİŞ

Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi akabinde Osmanlı Devlet yapısında birtakım değişimler ve dönüşümler meydana gelmiş; askerî, hukuki, idari ve eğitim gibi daha birçok alanda yenilikler planlanarak uygulanmaya çalışılmıştır. Tanzimatla birlikte başlayan bu modernleşme çalışmaları hak ettiği karşılığı *Servet-i Fünun* Dönemi'nde bulur. Ramazan Korkmaz, özellikle edebî alandaki yenileşme gayretlerinin ilk meyvesini, "Edebiyat-ı Cedide" yani "Yeni Edebiyat" adıyla anılan *Servet-i Fünun* Dönemi'nde verdiğinin altını çizer (Korkmaz, 2009, s. 131). İsmail Parlatır ise *Servet-i Fünun* topluluğunun, Tanzimat Dönemi ikinci neslinin bir tür devamı mahiyetinde olduğunu belirterek *Servet-i Fünun* edebiyatını, *Servet-i Fünun* Dergisi¹ etrafında meydana gelen bir edebî hareket olarak tasavvur eder (Parlatır, 2011, s. 9). Dolayısıyla *Servet-i Fünun* Dergisi, topluluğun teşekkülünde kritik bir konumda bulunan hem dönemi hem de sonrası için ehemmiyeti yüksek bir yayın organı olarak Türk edebiyatında ve Türk basın tarihinde yerini alır.

Servet-i Fünun dergisi², 27 Mart 1891 tarihinde gazeteci Ahmet İhsan (Tokgöz) tarafından *Servet* gazetesinin eki olarak okuyucu ile buluşmaya başlar.³ İlk önceleri dergi içerik bakımından fen bilgisi ağırlıklı olarak çıkmış daha sonra ise Recaizade Mahmut Ekrem'in destekleri ve Tevfik Fikret'in katkılarıyla edebî bir mahiyete bürünmüştür.⁴ Derginin bu değişim ve dönüşümünde *Servet-i*

¹ "Devrin basın ve yayın kurallarına uygun olarak sunulan dilekçe ile Mabeyn'den bir isim istenmiş, cevaben alınan müsaade tezkiresinde yayına izin verilen bu dergiye Mabeyn tarafından *Servet-i Fünun* ismi münasip görülmüştür." (Andı, 2006, s. 533)

² "İstanbul'da Nikolaidis'in çıkardığı fennî muhtevalı *Servet* gazetesinin ilâvesi şeklinde 27 Mart 1891'den itibaren Ahmed İhsan (Tokgöz) tarafından yayımlanmaya başlanmış, daha sonraki tarihlerde başta Edebiyat-ı Cedide topluluğu olmak üzere Fecr-i Âtî ve Millî Edebiyat grupları ile Yedi Meş'aleciler'in yayın organı olarak 25 Mayıs 1944'e kadar yayın faaliyetini sürdürmüştür. Gerek baskı tekniği gerekse muhtevası ve mizanpajı ile Türk basın tarihinde farklı bir yere sahip, edebiyat tarihine birçok yeni isim kazandırmış bir dergidir." (Parlatır, İsmail, *Servet-i Fünun*, www.islamansiklopedisi.org.tr Erişim Tarihi: 19.04.2024)

³ "Tanzimat Devri'nde daha çok gazete sütunlarında toplanmış olan edebî çalışmalar, 1880'den sonra edebiyat dergilerinin çoğalmaya başlaması üzerine, Edebiyyât-ı Cedide Devri'nde dergilere kaymış; Batı'da olduğu gibi Türkiye'de de değişik edebî eğilimlerin organlığını yapan dergiler kurulmuş bulunuyordu." (Akyüz, 2013, s. 88)

⁴ *Servet-i Fünun* dergisinin başarılı bir şekilde ilerlemesi ve dönemin sanatçıları tarafından adından sıkça söz ettirmesi Recaizade Mahmut Ekrem'in dikkatini çekmiştir. Böylece arkadaşlarıyla beraber başlatmış oldukları yeni edebiyat hareketinin gelişmesi ve ilerlemesinde derginin yardımı olacağına karar verir. Ahmet İhsan, Mekteb-i

Fünun'da yazan diğer sanatkârların olduğu kadar Ahmet İhsan'ın çabalarını da unutmamak gerekir. Bilge Ercilasun'un aktardığına göre Ahmet İhsan, birtakım usul hâkleri yerinde görmek/tanımak ve resim klişilerinin tab'larını tecrübe ederek öğrenmek maksadıyla Avrupa'ya gitmiştir. O zamanlarda henüz yeni ortaya çıkmış olan "çinkografi"yi deneyimlemiş ve ülkeye döndüğünde Avrupaî basım tekniklerini kullanarak *Servet-i Fünun* dergisini çıkarmıştır (Ercilasun, 2019, s. 101). Gün geçtikçe ve zaman ilerledikçe derginin biçim ve içeriğinde gelişmeler olur. Ayrıca dergiye katkıda bulunanların sayısında da bir artış olduğu gözlemlenir:

"Okuyuculara daha çok fennî meselelerle Avrupa'daki teknolojik gelişmeler nakledilirken zamanla haftalık yayımlanır ve dergide edebî çalışmalara da yer verilir. İlk altı ayda 12, daha sonra 14 sayfa olarak çıkarılan derginin ilk sayılarında Ahmed İhsan'ın yanı sıra Ahmed Râsim, Nâbizâde Nâzım, Mahmud Sâdık, Ali Ferruh, Emrullah Efendi, Besim Ömer gibi imzalar yer alır. 1893'ten sonra Halit Ziya'nın (Uşaklıgil) hikâyeleriyle birlikte Alexandre Dumas, Alphonse Daudet, François Coppée, T. de Banville, Jules Verne ve Paul Bourget gibi Batılı yazarların eserlerinden tercümelere de yer verildiği görülür." (Parlatır, İsmail, *Servet-i Fünun*, www.islamansiklopedisi.org.tr Erişim Tarihi: 19.04.2024)

Ercilasun, 1895 senesinin *Servet-i Fünun* dergisi için önemli bir yıl olduğunu altını çizer. Çünkü *Servet-i Fünun* topluluğu bahsi geçen yıldan itibaren vücuda gelmeye başlar. Bunun bir neticesi olarak da dergi edebî bir mahiyet kazanır (Ercilasun, 2019, s. 103). Kübra Andı ise Ercilasun'un söylediklerine ek olarak 256. sayı ile birlikte derginin başına Tefvik Fikret'in geldiğini ifade eder.⁵ Böylece yeni edebiyat taraftarları yavaş yavaş derginin etrafında toplanır.⁶ Okuyucular, aynı yıl dergide Recaizade Mahmut Ekrem, Tefvik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil, Cenap Şahabettin, Ali Ekrem Bolayır ve Süleyman Nazif gibi tanınmış simaları birlikte görmeye başlar (Andı, 2006, s. 535). Devam eden süreçte ise ünlü isimlerin romanları tefrika edilir ve şiirleri yayımlanır. Batı'dan Türk edebiyatına geçen edebî türler ilk defa olarak *Servet-i Fünun* gibi dergilerde (sürelî yayınlarda) okuyucu ile buluşur. Yayımlanan edebî türler vasıtasıyla toplum bilinçlendirilmeye ve aydınlatılmaya çalışılır. Tüm bunlara ek olarak Ahmet İhsan, Batı'dan özellikle de Fransa'dan kâğıt ikmalinde bulunur. Dolayısıyla dergi sadece içerik olarak değil baskı tekniği açısından da dönemin en iyi dergisi olmaya adaydır (Emiroğlu, 2022, s. 57). Böylece başta *Servet-i Fünun* olmak üzere diğer sürelî yayımlar aracılığıyla edebiyat ortamı hızlı bir değişim ve dönüşüm içerisine girer. Türk edebiyatına dâhil olan edebî türler yaygınlık kazanmaya başlar.

Dergi, *Servet-i Fünun* gibi Türk edebiyatı içerisinde hatırı sayılır bir üne kavuşmuş ve günümüze değin kendisinden söz ettirmeyi başarmış bir edebî topluluğun meydana gelmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca *Fecr-i Âti*, Millî Edebiyat ve Yedi Meşaleciler'e dâhil olan isimler tarafından yayın organı olarak da kullanılmıştır. Tüm bunlara ek olarak 1891 tarihinden 1944'e kadar yayım hayatına devam etmiş ve basıldığı süre zarfında Türk toplumunun başından geçen birçok olaya şahit

Mülkiyye'den Recaizade Mahmut Ekrem'in öğrencisidir. Kendisinin diğer bir öğrencisi olan Tefvik Fikret'i de bu vesileyle derginin başına getirir. Bu gelişmeler neticesinde *Servet-i Fünun* edebî topluluğu meydana gelmeye başlar (Parlatır, 2011, s. 10).

⁵ 17 Mart 1891'de İstanbul'da Ahmet İhsan (Tokgöz) tarafından çıkarılmasına başlanmış olan *Servet-i Fünun*, isminden de anlaşılacağı gibi, başlangıçta, daha çok, fennî yazılara yer veren bir dergi idi. Tefvik Fikret'in yazı işleri müdürlüğüne gelmesinden sonra, tam bir edebiyat ve sanat dergisi hâlini almaya başladı." (Akyüz, 2013, s. 88)

⁶ "Aynı devrin politik ve sosyal şartları, aynı sosyal tabakadan gelme, aynı zihin terbiyesi ve zevk, bu nesli birleştiren birer âmil olmakla beraber, onları birbirine yakınlaştıran tesadüfler olmasaydı, şüphesiz, *Servet-i Fünun* zümresi teşekkül edemez; bu edebiyat bu kadar insicamlı bir hüviyet kazanamazdı." (Kaplan, 1995, s. 35)

olmuştur. Dolayısıyla *Servet-i Fünun* dergisi, Türk toplumu ve Türk edebiyatı için kritik bir konuma sahiptir.

Bunların yanı sıra derginin yarattığı etkinin yalnızca edebiyatla sınırlı olmadığı da söylenebilir. *Servet-i Fünun* dergisi toplumun içinde bulunduğu duruma yabancı kalmamış ve yayımlandığı süre boyunca ülkenin içinde bulunduğu sıkıntıları da dile getirmiştir. Bu durumun en belirgin örneği söz konusu süreçte devam eden savaşlar hakkında cephe gerisinden yazılan ve çeşitli muhteviyatlara sahip olan yazılardır. Bunlar bir taraftan cephenin nabzını tutarken diğer taraftan da savaşın, orduda ve millette uyandırdığı duyguları gözler önüne serer. Böylece çalışmada, genel olarak *Servet-i Fünun* dergisinin savaş dönemlerinde yayımlanmış olduğu sayıları belirlenmiş akabinde savaş, ordu ve askerlikle ilgili yazılar incelenmeye tabi tutulmuştur. Ayrıca bahsi geçen konularda dergide yayımlanan şiirler de çalışmanın kapsamına dâhil edilerek değerlendirilmiştir. Bu sayede *Servet-i Fünun* dergisinin savaş karşısındaki tutumu, savaşın edebî eserler üzerindeki etkisi ve sanatkarların savaşı ele alış biçimleri ile savaşa dair tavır ve davranışları tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. SERVET-İ FÜNUN DERGİSİNİN YAYIMLANDIĞI TARİHLERDE ÜLKENİN DURUMU

Osmanlı Devleti, uzun bir süre Batı'da meydana gelen gelişmeleri gereği kadar takip etmemiş ve önemsememiştir. Bunun bir neticesi olarak da 16. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti Batılı devletler karşısındaki üstünlüğünü yitirmeye başlamış ve devletin idaresinde birtakım aksaklıklar meydana gelmiştir. Taner Aslan'ın da ifade ettiği üzere

Avrupa'nın mevcut durumunu inceleyen ve birtakım araştırmalarda bulunan devlet adamlarının, Batı'nın birçok farklı alanda gelişme gösterdiğine dair malumatları sonucunda bahsi geçen ilerleme ve yeniliklerin ülkeye getirilmesi ile devlet içerisindeki sorunların çözüleceğine dair his ve fikirler konuşmaya başlanmıştır (Aslan, 2009, s. 2). Bu Batılılaşma isteğinin elle tutulur ilk teşebbüsü ise Tanzimat Fermanı'dır. Osmanlı Devleti birçok alanda bu ferman ile birlikte değişim ve dönüşüm içerisine girdiğini ilan etmiştir. Tanzimat'la birlikte askerî, idarî ve eğitim gibi alanlarda birtakım gelişmeler vuku bulmuş devam eden süreçte ise edebiyat da mevcut ilerlemelerden nasibini almıştır. Böylece Batı'dan birçok yeni edebî tür Türk edebiyatı içerisine dâhil olmuştur. *Servet-i Fünun* edebiyatı da Tanzimat'ın yani bahsi geçen gelişmelerin bir nevi devamı niteliğindedir. İsmail Parlatır, *Servet-i Fünun* edebiyatının, Türk edebiyatının yenileşme ve gelişme yoluna girdiği XIX. yüzyılın sonlarına doğru Tanzimat Dönemi ikinci neslinin devamı olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir (Parlatır, 2011, s. 9).

Malum olunduğu üzere de topluluk, *Servet-i Fünun* dergisi etrafında vücuda gelmiş, büyümüş ve yok olmuştur. Derginin yayımlanmaya başladığı 1891 tarihi, II. Abdülhamit dönemine denk gelir. Bu dönem, Osmanlı Devleti'nin birtakım problemler yaşadığı ve devlete Batı tarafından "Hasta Adam" tabirinin yakıştırıldığı bir vaziyete sahiptir. Mehmet Kaplan, hem Padişah'ın hem de

devlet kademesinde görev yapan memurların, Osmanlı Devleti'nin yıkılacağına dair korku ve endişe içerisinde olduklarını belirtir. Artık herkes gelişmiş bir medeniyete sahip olan Avrupa'nın tehdit unsuru olarak karşılarında durduğunun bilincine varmıştır. Bu durumun bir neticesi olarak da çöküş ve hastalık gibi düşüncelerin ağırlığı ve tedirginliği edebî eserlere yansımıştır (Kaplan, 1995, s. 31). Kenan Akyüz de dönemin ağır havasından bahis açar. Akyüz'e göre Tanzimat Dönemi yazarlarının hürriyet fikirleri ile beslenmiş olan Servet-i Fünun neslinin, ülkenin içinde bulunduğu mevcut durumdan ve devrin kasvetinden hoşnut olması beklenemez:

“Her türlü yayın büyük bir kontrol, basın sıkı bir sansür altında idi. Kendilerinin yapabilecekleri hiçbir şey yoktu. İstibdat iyice yerleşmiş, her köşe bucak tutulmuştu. O zamanlar ‘jurnalcilik’ diye anılan ihbar mekanizması, Damokles’in kılıcı gibi, hürriyetçi bütün aydınların tepelerinde bekliyor ve çıkar karşılığı yapıldığından, çok yaygınlaşmış ve birçok ahlâksızlar için de bir geçim vasıtası hâline gelmiş bulunuyordu.” (Akyüz, 2013, s. 89).

Yukarıda bahsedilen durumlar karşısında dışadönük bir yaklaşım sergileyemeyen Servet-i Fünun nesli, çareyi içlerine kapanmakta bulurlar. Ancak bu şekilde bir mizaca sahip olmalarını sadece döneme ve Padişaha yüklemek doğru yahut adaletli bir yaklaşım tarzı değildir. Birtakım olumsuz tecrübeler yaşamış olan Sultan II. Abdülhamit'ten ülkesinin birliğini ve çıkarlarını düşünmemesi beklenemez. Ali İhsan Kolcu, II. Abdülhamit'in huzuru bozabilecek her türlü unsur ve ihtimale tedirginlikle yaklaştığını, bunu siyaset tarzı hâline getirdiğini ifade eder. Padişah, devletin ve milletin birliğini muhafaza etmek için son derece dikkatli bir tutum içerisinde yer alır. Güven duymadığı kişilere gazete imtiyazı vermemesi, hem gazete hem de dergileri dolayısıyla da matbuat hayatını denetim altında tutması bahsedilen şüphe ve titizliğin bir yansımasıdır. Zamanın ve dönemin şartları düşünüldüğünde II. Abdülhamit'in icra ettiği siyaset ülkenin ve milletin güvenliği ile bekası için bir tür mecburiyettir. Ayrıca Kolcu'ya göre Servet-i Fünun neslinin toplumsal olaylara eserlerinde yer vermemesinin tek sebebinin, dönemin ve Padişah'ın uygulamış olduğu politikaya bağlamak mantıklı değildir.⁷ Çünkü servet-i Fünuncular yaratılışlarının bir gereği olarak içe kapanık bir nesildir: “Bu açıdan bakıldığında Servet-i Fünun neslinin sosyal olaylar karşısında çıkardığı ses Mehmet Emin Yurdakul'un 1897'de cereyan eden Osmanlı-Yunan Harbi vesilesiyle kaleme aldığı Türkçe Şiirler'in çıkardığı ses kadar bile olamamıştır.” (Kolcu, 2005, s. 12)

Tanzimat Dönemi'nin birinci nesli olarak nitelendirilen isimler, meydana getirmiş oldukları eserlerde toplumsal konulara ağırlık verirken dönemin ikinci neslini oluşturan sanatkârlar ise bireysel his ve fikirlerden eserlerinde bahsetmişlerdir. Bu geçiş ise yazar ve şairlerin Batı edebiyatına olan bakış açılarında birtakım değişiklikler baş göstermesine neden olmuştur. Kaplan'ın da ifade ettiği üzere hem Tanzimat hem de Servet-i Fünun nesli kendi ihtiyaçlarına ve arayışlarına karşılık verebilecek edebiyatlar ile eserlere yönelmişlerdir. Böylece özellikle Fransız edebiyatından yardım almışlardır:

⁷ “Servet-i Fünun edebiyatı hakkında yapılan bazı değerlendirmelerde, bu hareketin ana karakteri, yalnızca Sultan Abdülhamit'in baskıları ile izah edilmeye çalışılır. Ancak bu görüş(ler), her şeyi bir şeyle izah etme kolaylığını ve tek yanlılığını taşıyan eksik bir değerlendirme biçimidir. Devrin siyasi baskılarının sanatçılar üzerindeki yıkıcı etkisini elbette kimse inkâr edemez. Ancak, sanatın nihayetinde ‘bir mizacın arkasından dünyayı seyretmek’ olduğunu da unutmamalıyız. Mizaç, sanatçının dünyaya bakışını yönlendiren en temel güçtür. Onu dünyanın üzerine yürüten de, dünyayı kendi üzerine kıskırtan da; *yaratıcı şizofren* olarak tanımlayabileceğimiz sanatçının mizacıdır. Diğer tüm dış etkiler, bu kişilik mitinin alacağı tavra göre yorum kazanacaktır. Öyle ki, aynı ekolün, hatta aynı topluşmanın içindeki sanatçıların aynı olaylara verdikleri tepkiler bile biri birine tamamen zıt karakter taşıyabilmektedir.” (Korkmaz, 2013, s. 150)

“Tanzimat nesli, Batı’dan kendi davalarına yardım eden XVIII. yüzyıl Fransız yazarları ile Romantiklerin sosyal meselelerle ilgili olanlarını okuyorlar, onların fikirlerini alıyorlar ve taklit ediyorlardı. Servet-i Fünun nesli ve ondan hemen önce gelen nesil de kendi durum ve ruh hâllerine cevap veren yazar ve eserleri tercih ettiler.” (Kaplan, 1995, s. 33)

Yukarıda bahsedilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere Servet-i Fünun neslinin içekapanık ve pesimist bir duygu durumuna sahip olmasının birden fazla sebebi vardır. Dolayısıyla bu durumu sadece dönemin şartlarıyla ve Padişah’ın icraatları ile ilişkilendirmek doğru bir tutum değildir. Ancak bunlarla birlikte dönemin ağır havasının sanatkârlar üzerinde olumlu bir etki yaratmadığını da söylemek gerekir. Kolcu, dönem içerisinde alınan tedbirleri ve uygulamaları kastederek, “Zamanın şartları içinde ve ülkenin güvenliği adına kaçınılmaz olan bu uygulamanın edebiyat ve sanatta da birtakım olumsuz yansımaları olmuştur.” (Kolcu, 2005, s. 12) şeklinde durumu değerlendirmektedir. Bu duruma bir de Servet-i Fünun neslinin doğuştan gelen karakter özellikleri eklendiğinde tamamen içine kapanık, karamsar ve toplumsal olaylar karşısında ilgisiz kalan bir nesil vücuda gelmiştir.

2. SERVET-İ FÜNUN DERGİSİNİN HARBE YAKLAŞIMI

Savaşlar; roman, hikâye ve şiir gibi edebî türlere kaynaklık ettiği gibi dergi ve gazeteler vasıtasıyla da Türk basınında kendisine bir yer edinebilmiştir. Hasan Ulucutsoy’un ifade ettiği üzere Osmanlı Devleti, son zamanlarında ardı ardına birçok savaşa girmiş ve I. Dünya Savaşı gibi devrin en büyük harbi meydana gelmiştir. Bunun bir neticesi olarak da Türk basınında “Harp/Savaş Edebiyatı” kavramı konuşulmaya ve tartışılmaya başlanmıştır. Peşi sıra gelen savaşların etkisiyle; edebiyat ve savaş ilişkisi ile edebiyatın savaş karşısındaki tutum ve işlevi irdelenmeye çalışılmıştır (Ulucutsoy, 2018, s. 1027). 1915 yılının Haziran ayında Harbiye Nezareti Karargâh-ı Umumi İstihbarat Şubesi Müdürlüğü öncülüğünde birçok şair, yazar, ressam ve bestekâr Çanakkale cephelerini gezmek üzere davet edilmişlerdir. Bu faaliyetin amacı, edebiyatın ve tabii sanatın sağlamış olduğu imkân ile Çanakkale Savaşı’nın ihtişamını mevcut ve gelecek nesillere aktarmak/anlatmaktır (Ayvazoğlu, 2021, s. 19). Ayrıca 1915 ve 1918 tarihleri arasında yayımlanan ve savaşı tüm gerçekçiliğiyle anlatan *Harp Mecmuası* da yukarıda bahsedilen Türk basınında harp edebiyatı kavramının incelenmeye başlanması noktasında önemli bir kaynaktır. Erol Köroğlu, *Harp Mecmuası*’nın yayımlanmaya başlamasının görsel propaganda açısından bir tür yenilik olduğundan bahseder: “Bu dergiyle birlikte, devletin ve ordunun ihtişamını gösterecek, her şeyin yolunda gittiği hissini yaygınlaştıracak, cephede ve cephe gerisinde yer alan halkın moralini destekleyecek fotoğrafların üretilmesi ve yayınlanması sağlanmış olmaktadır.” (Köroğlu, 2010, s. 194)

Harp ve edebiyat kavramlarının incelenmeye/değerlendirilmeye tabi tutulduğu ve Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı, Millî Mücadele ve İkinci Dünya Savaşına şahit olan dergilerin başında da *Servet-i Fünun* dergisi gelmektedir. Türk edebiyatı içerisinde bahse konu olan dergi etrafında teşekkül eden topluluk, toplumsal olaylara olan mesafesinden dolayı gayri millî olarak nitelendirilmiştir. Ancak *Servet-i Fünun* dergisinin özellikle savaş zamanlarında yayımlanan sayıları incelendiğinde toplumdan, toplumun beklentilerinden ve ülkenin durumundan çok da uzak kalmadığı anlaşılmaktadır. Mehmet Soğukömeroğulları’nın da ifade ettiği üzere, toplumsal anlamda vücuda gelen gelişmelerin edebiyatta kendisine bir yer edindiği düşünüldüğünde, Batılı yaşam tarzının edebî ürünlerde karşılık bulması, söz konusu dönemin ve

topluluğun gayri millî olarak değerlendirilmesini gerektirmemektedir. Millî olarak nitelendirilebilecek özellikleri bünyesinde barındıran edebiyatın mensubu olduğu devirden bahsetmesi olağan bir durum olarak kabul edilmelidir: “Millî kavramı da Türk milletinin hayatını içerisine alan bir yapı taşıdığından Servet-i Fünûn Edebiyatı gayri millî olarak nitelendirilemez.” (Soğukömeroğulları, 2011, s. 1798) Tüm bunların yanında daha öncesinde de belirtildiği üzere, *Servet-i Fünun* dergisinde sadece Servet-i Fünun topluluğuna ait olan yazı ve şiirler yayımlanmamış aynı zamanda dergi; Fecr-i Âti, Millî Edebiyat ve Yedi Meşaleciler’e dâhil olan isimler tarafından da yayın organı olarak kullanılmıştır.

Bu sebeple *Servet-i Fünun* dergisinin birçok sayısında hem ülkeyi hem de ülke dışını ilgilendiren savaşlar hakkında bilgiler bulmak mümkündür. Dergide; “Halk ve Edebiyat”, “Din ve Edebiyat” gibi konular hakkında yazıların yanında “Harp ve Edebiyat” başlıklı bir yazı da yayımlanmıştır. Gazeteci ve aynı zamanda bir yazar olan Ahmet Hidayet (Reel), *Servet-i Fünun* dergisinde yayımladığı bahsi geçen yazıda; sanat, edebiyat ve harp arasındaki münasebetten bahsederek bazı milletlerin edebiyatında yer alan eserlerden söz açar. Yazara göre, tarihin en eski millet olarak tanıttığı Mısırlılara ait olan papirüslerde, Yunanlıların kahramanlık ile alakalı manzumelerinde, Fars edebiyatı içerisinde yer alan Firdevsî’de ve Arap kasidelerinde bahsi geçen milletlerin yiğitliklerinin ve kahramanlıklarının anlatıldığı kısımlar mevcuttur. Ayrıca Ahmet Hidayet, Fransa’da, Rusya’da, İngiltere’de ve Almanya’da da unutulmayacak satırlar yazıldığından bahseder. Victor Hugo ve Tolstoy gibi dünyaca ün kazanmış yazarlardan söz eder ve Türk edebiyatı içerisinde neden bir tür harp edebiyatı sahasının vücuda gelmediği noktasında eleştirilerde bulunur. Yazar diğer milletlerle Türkleri kıyaslayarak Türklerin en çok harp eden bir millet olduğundan bahis açar. Ancak ne Rus muharebesi ne de Balkan hezimetini Türk edebiyatı bünyesinde faaliyet gösteren yazar ve şairlerin harp edebiyatı konusundaki fikirlerini değiştirebilmiş değildir. Bundan dolayı padişaha takdim edilen kasideler haricinde Türk edebiyatında harbe ait bir satır bile mevcut değildir. Son olarak ise yazar, Birinci Dünya Savaşını kastederek son Avrupa harbinin sanat ve edebiyat üzerinde meydana getireceği tesirden bahseder. Avrupa o zamana kadar bu kadar çetin bir savaşa çok az şahit olduğundan Birinci Dünya Savaşı, sanat ve edebiyata kaynak sağlama noktasında önem arz etmektedir (Ahmet Hidayet, 1914, s. 292-293). Anlaşılacağı üzere Ahmet Hidayet, harp edebiyatının gelişim seyrinin savaşlara bağlı olduğunu ifade etmekte ve Birinci Dünya Savaşı’nın Avrupa’daki harp edebiyatı sahasını geliştireceğine inanmaktadır. Türklerin tarihi savaşlarla ve zaferlerle dolu olmasına rağmen harp edebiyatı içerisine dâhil edilebilecek eserlerin eksikliği hissedilmektedir. Ancak savaşma noktasında Türklerle kıyaslanamayacak konumda bulunan Avrupa’da ki milletler, harp edebiyatına çeşitli örnekler vermişlerdir.

Servet-i Fünun dergisi, sadece ülke sınırları içerisinde olan hadiseleri değil aynı zamanda ülke dışında meydana gelen olayları da yakından takip etmiştir. Bunlardan ilk sırada geleni ise Birinci Dünya Savaşı’dır. Avrupa odaklı bir küresel savaş olan Birinci Dünya Savaşı’na Osmanlı Devleti de dâhil olmuştur. Bu sebeple dönemin dergi ve gazeteleri Birinci Dünya Savaşı ile yakından ilgilenmiştir. Bunlardan biri de *Servet-i Fünun* dergisidir. Derginin 1210 numaralı sayısında Birinci Dünya Savaşı başladıktan kısa bir süre sonra “Harb-i Umumi” başlığını taşıyan bir yazı yayımlanır. Harb-i Umumi genel savaş manasına gelir ve Birinci Dünya Savaşı’na verilen isimdir. Yazı, Avrupa’da Birinci Dünya Savaşı’nın çıktığı haberini verir ve hangi devletlerin savaşa dâhil

olduğundan bahseder. Ayrıca yazıda; savaşın bitarafları, işgal edilen yerler ve savaşın genel seyri hakkında malumatları da bulmak mümkündür. Böylece yazı, Birinci Dünya Savaşı'nın genel bir değerlendirmesi mahiyetindedir (Servet-i Fünun, 1914). Derginin aynı sayısında "Osmanlı Seferberliği" başlığını taşıyan bir yazının da yayımlandığı görülür. Yazıda başlığından da anlaşılacağı üzere Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'nin seferberlik ilan etiğine dair bilgiler yer alır. İlk olarak İstanbul'un askerlik için heyecan içerisinde olduğundan ve gencinden yaşlısına kadar her yaştan insanın iftihar duyarak askere katıldığından bahsedilmektedir. Daha sonrasında dönemin Padişahı V. Mehmet ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın demeçlerine yer verilir. Bu demeçlerde; devletin ve milletin barış içinde yaşamak istediğinden bahsedilir ancak vaziyetin seferberliği gerektirdiği ifade edilir. Bu sebeple herkesin silahaltına çağrıldığı ve seferberlik ilanının haftası dolmadan birçok gencin silahaltına geldiği böylece ilk ihtiyacın tamamlandığı ifadelerine yer verilir. Ayrıca askerlere, büyüklerinin/komutanlarının sözlerini tutmaları ve emirlere sarsılmaz bir itaat göstermeleri emredilir. Lüzum görüldüğü takdirde ölüme bile yekvücut gidilmesi gerekliliği üzerinde durulur. Son olarak ise herkesten büyük bir fedakârlık ile canla başla mücadele etmesi istenir (Servet-i Fünun, 1914, s. 106). Görüleceği üzere dergi, savaş haberlerinin halka ulaştırılması noktasında etkin bir rol oynadığı gibi padişah ile komutanların emir ve isteklerinin duyurulmasında da bir tür köprü vazifesi görür. Özellikle savaş zamanlarında halka doğru bilgi vermek ve kamuoyu oluşturmak önem arz eder. Bu noktada yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere *Servet-i Fünun* dergisi, üzerine düşen vazifeyi yerine getirmiştir.

Sonradan Tevfik Fikret'in dergiden ayrılmasının ardından, *Servet-i Fünun* dergisinin yönetimini devralacak olan Hüseyin Cahit (Yalçın) de *Servet-i Fünun* dergisinin 437 numaralı sayısında, "Harp ve Sulh" başlıklı bir yazı kaleme alır. Yazısına, "Harbin kaldırılması bir hülya mıdır?" sorusuyla başlayan Hüseyin Cahit, yazı boyunca bu sorunun cevabını arar ve kendince bir çözüm yolu bulmaya çalışır. Birçok kişinin harbin ortadan kaldırılmasının hayalden ibaret olduğunu düşündüğünü ifade eder. Ancak yapılabildiğini örnekler vererek açıklar. Bu sebeple harbin kaldırılmasının bir hayal olduğunu söylemek Hüseyin Cahit'e göre yanlış bir fikirdir. Öncelikle tüm devletlerin harbin kaldırılması için ortak bir kanaat de olmaları gerekmektedir. Daha sonra bir tür mahkeme kurulmalı ve her devletten birer ikişer üye seçilmelidir. Böylece devletler arasındaki problemlerin savaşılmadan çözüme kavuşturulacağı öngörülür. Ancak Hüseyin Cahit, yazının sonunda kişilerin zihninde yerleşmiş bulunan sabit fikirlerden dolayı böyle bir mahkemenin şimdilik vücuda gelmesinin mümkün olmayacağını belirtir (Hüseyin Cahit, 1899, s. 330-332). Derginin 483 numaralı sayısında ise aynı başlık ile bir yazı daha yayımlar. Bir önceki sayıda bahsettiği mahkeme hakkında maddeler hâlinde izahatta bulunur. Mahkemenin kurulmasının bir hayalden ibaret olmadığını ispat etmek için birtakım devletlerarasında yaşanan anlaşmazlıklar neticesinde İngiltere, Rusya ve Fransa gibi

Hüseyin Cahit Yalçın

ülkelerin hakem tayin edildiğinden böylece barış sağlandığından bahseder ve yıl yıl belirterek örnekler verir. Hüseyin Cahit böylece birçok anlaşmazlığın savaş boyutuna gelmeden halledilebileceği iddiasını savunur (Hüseyin Cahit, 1899, s. 346-348).

Son olarak *Servet-i Fünun* dergisinde askerlikle, askerî eğitimle, orduyla, disiplinle, ülke savunması ve Osmanlı ordusuyla alakalı bilimsel mahiyette yazılar da yayımlanır. Bu yazıları Yüzbaşı ve Binbaşı rütbelerinde subayların yazdığı tespit edilmiştir. “Makale-i Askeriye” başlığı altında toplanan bu yazılarda her seferinde askerlikle ilişkili farklı bir konu ele alınarak incelenmektedir. Sırasıyla derginin, “419-420-421-422-426-433-501 ve 503” numaralı sayılarında bahsi geçen başlık altındaki yazılar mevcuttur. Bu yazılar içerisinde en ilgi çekenini ise 422 numaralı sayıda bulunan ve “Nefer” alt başlığına sahip “Makale-i Askeriye” yazısıdır. Bu yazıda memleketin muhafazasında önemli bir mevki de bulunan ve çeşitli rütbelerdeki (Onbaşı, Çavuş vb.) askerlerin mahiyetlerinden bahsedilmektedir. Makalenin yazarı İbrahim Muhittin’dir. Kendisinin rütbesi olup olmadığı bu sayıda belirtilmemiştir. Ancak ileriki sayılarda yazarın Binbaşı rütbesine sahip bir subay olduğu anlaşılır. Binbaşı İbrahim Muhittin’in nazarında nefer, aldığı emri ne pahasına olursa olsun yerine getirmeye gayret gösteren ve bu uğurda hiçbir tehlikeden sakınmayan bir vatan çocuğudur. Nefer, nefsi yahut şahsi çıkarları için değil memleketin kurtuluşu için mücadele eden fedakâr bir karaktere sahiptir. O, başkalarının huzuru ve rahatı için her rahatsızlığa katlanan, bu sebeple de her zaman milletin muhabbetine layık olan kişidir (İbrahim Muhittin, 1899, s. 83-84).

Sonuç olarak *Servet-i Fünun* dergisinde harp, incelenen ve söz edilen konuların başında gelir. Alanında uzman kişiler tarafından değerlendirilen harp kavramı, hem edebî hem de askerî boyutuyla araştırmaların konusu olmuştur. Harbin, edebiyat ile olan yakınlığı yazar ve edebiyatçılar tarafından, askerî niteliği ise subaylar tarafından çalışılmıştır. Dergide, Birinci Dünya Savaşı gibi Türk milletinin başından geçen olağanüstü durumlara yer verilirken, Osmanlı Dönemi’ndeki seferberlik haberlerinden de bahsedilir. Ayrıca savaş sırasında dergide, Padişah V. Mehmet’in ve dönemin Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın ifadelerine de yer verilmiştir. Böylece dergi, yöneticilerin söylemlerinin millete ulaştırılması noktasında da önemli bir rol üstlenmiştir.

3. SERVET-İ FÜNUN DERGİSİNDE HARBİN EDEBİ ESERLERE AKSİ

Servet-i Fünun edebiyatı/topluluğu ile alakalı yapılan çalışmalarda, dönemin şartlarından ve dönem içerisinde faaliyet gösteren sanatkarların mizacından ötürü Servet-i Fünun edebiyatına mensup olanların toplumun sorunlarından kaçtığı ve eserlerinde daha çok kendi iç dünyalarına yöneldiği üzerinde durulmuştur. Bu çıkarım doğru ancak eksiktir. Servet-i Fünun topluluğu ile özdeşleşen *Servet-i Fünun* dergisi, disiplinler arası ve çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Dergi, toplumu yakından ilgilendiren birçok olaya sayılarında yer verdiği gibi dünyada yaşanan gelişmeleri de yakın bir şekilde takip etmiş ve bu haberlerin topluma ulaşması noktasında bir tür vasıta görevi üstlenmiştir. Dönem içerisinde meydana gelen savaş gibi olağanüstü gelişmeler de edebî eserlerde karşılık bulmuştur. Ayrıca daha önceden de belirtildiği üzere, *Servet-i Fünun* dergisinde sadece topluluk üyelerinin değil aynı zamanda Türk edebiyatı bünyesinde faaliyet gösteren diğer edebî topluluklara mensup sanatkarların da eserleri yayımlanmıştır. Dergide eserlerini yayımlayan isimlerin başında gelen Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit Tarhan, Tanzimat Dönemi birinci neslinin mensubu ve “Vatan Şairi” Namık Kemal’in yakın dostudur. İsmi geçen her iki şair

de Namık Kemal'in çok güvendiği isimler arasındadır. Bu sebeple Namık Kemal hem Rezaizade Mahmut Ekrem'i hem de Abdülhak Hamit Tarhan'ı vatan ve millet yolunda eserler vermeleri noktasında yüreklendirmiş ve yönlendirmiştir.⁸ Namık Kemal, Abdülhak Hamit Tarhan'a yazdığı bir mektubunda, zikredilen iki ismi de kendisinden sonra vatan için mücadele edecek ve bayrağı taşıyacak kişiler olarak gördüğünü ifade eder:

"Kemal'in elinden hemen düşmek derecesinde bulunan kalemi vatan yolunda şehit olmuş bir alemdarın başı ucuna dikilecek bayrak gibi hak-i sefaletten ref'edecek iki kardeşim var ki Ekrem ile sensin. Mahkeme-i kübra-yı-ilahi pek âli ve hükmi-i sahih-i tarih pek uzak ise de, ikisinin huzurunda da, benden sonra me'sul olacak sizsiniz." (Tansel, 2005, s. 53)

Bundan dolayı Rezaizade Mahmut Ekrem ile Abdülhak Hamit Tarhan'ın tamamen toplumdan uzak olduğunu ve eserlerinde milleti ilgilendiren konulara yer vermediğini söylemek mümkün değildir. Derginin yazı işleri müdürü Tefvik Fikret için de aynı ifadeler geçerlidir. 1897 yılında gerçekleşen Osmanlı-Yunan Savaşı (Otuz Gün Savaşı) dolayısıyla birçok Türk şair, millî hislerle şiirler yazmışlardır. Tefvik Fikret de bu şairler arasındadır. Mehmet Kaplan, Tefvik Fikret'in bahsi geçen şiirleri vücuda getirirken Fransız şair François Coppee'den etkilendiğini ifade eder (Kaplan, 1995, s. 147). Bu şiirlerde bir tanesi olan "Teşyî'den Avdette" ve harp haberi *Servet-i Fünun* dergisinin 320 numaralı sayısında yayımlanmıştır:

"Biavnihî teali saye-i satvet-vaye-i hazret-i hilafetpenahide cünud-ı zafer-i mevud-ı Osmani tarafından hudud-ı Yunaniye'de peyderpey ihraz olunarak kulub-ı enamı lebriz-i mübahat eden muvaffakiyat-ı celilenin tafsilat-ı resmiye ve mükemmelesi kısm-i siyasiyemizde münderiç olduğu gibi muzafferiyat-ı vakıanın elca-yı mefahiriyle iki şairimizin yekzeban-ı himmet olarak inşat ettikleri manzumeyi de bervech-i ati derc-i sahife-i iftihar ediyoruz." (Servet-i Fünun Dergisi, 1897, s. 114)

Tefvik Fikret, Osmanlı-Yunan Savaşı çıktığında *Servet-i Fünun* dergisinde yazı işleri müdürü olarak görev yapmaktadır. Yukarıda bahsedilen ve daha sonra bahsedilecek olan dönemin diğer sanatkârları gibi Tefvik Fikret de üzerine düşen vazifeyi yerine getirerek millî bir bilinç doğrultusunda şiirler kaleme almıştır. Şiirlerin ortak özelliği hamasi bir muhteveyata sahip olmalarıdır. Şairin, derginin 320 numaralı sayısında yayımlanan ve "Teşyî'den Avdette" başlığını taşıyan şiirinde, askere ve orduya yönelik mısraların yanında insanları orduya katılması için teşvik ettiği kısımlar da mevcuttur:

"(...)
Yâ Rab, nedir bu hiss-i hamiyet ki şeyh ü şâb
Âgûş-ı mevte cân atarak eyliyor şitâb?!

Mutlak şu bir tiren dolusu kahramanları
Cezbeyliyor barut kokusu, top dumanları.
(...)

Şunlar... şu muhterem, şu bahâdır gönüllüler
Olmakta hep o hâhiş ile âzim-i sefer.
(...)

Ser-hadde iltihâk ediniz şanlı erlere,
Bizden selâmlar götürün hep o yerlere!.

⁸ "Namık Kemal hem Abdülhak Hamit Tarhan'ı hem de Rezaizade Mahmut Ekrem'i yeni insan tahayyülüne uygun olarak yetiştirmeye çalışmaktadır. (...) Çünkü her iki sanatkârın da vatan ve millet yolunda hizmet edecekleri inancındadır. Namık Kemal, bu güven ve inanç ile yazmış olduğu mektuplar vasıtasıyla Abdülhak Hamit Tarhan ve diğerlerini ilmî ve millî olarak geliştirmeye gayret gösterir." (Şahin, 2023, s. 38)

(...)

Gider meydân-ı harbe dönmek azm-i sedîdiyle
Gider Osmanlı gâzi yâ şehîd olmak ümidiyle;
Müsâvî bahtiyâr olmakta gazîsi şehîdiyle;
Yürür birlikte bir pîr-i civân himmet-i hafidiyle..." (Parlatır-Çetin, 2023, s. 155-156)

Mısralarda dikkat çeken ilk detay; Tevfik Fikret'in, Türk askerlerinin vatanını ve milletini koruma bilincindeki yücelik karşısında yaşamış olduğu şaşkınlıktır. Şair tarafından duyulan şaşkınlık, beklenmedik bir gelişmeden değil Türk askerinin göstermiş olduğu insanüstü cesareten dolaydır. Türk askeri, "Âgûş-ı Mevte" yani ölümün kucağına keskin bir karar ve tereddütsüz bir atakla, adeta can atarak yürümektedir. Tekrarı olmayacak bir hayat ve geri verilmeyecek bir can karşısında ölümü küçümseyen bu tutum üzerine şair şaşkınlıkla beraber duyduğu gururu gizleyememektedir. Barut kokusu yahut top dumanları kısacası savaşa dair her şey insanları tedirgin etmeye sebep olarak gösterilebilir. Ancak Türk askeri için bunlar tereddütten ziyade savaşa karşı bir istek uyandırmaktadır. Türk ahkâmında yer alan "Savaş Türk'ün Dügünüdür." lafzı bu söylenenlerin bir tezahürüdür. Türk askeri için sefer, arzuların en büyüğüdür. Aynı zamanda Tevfik Fikret, "Ser-hadde iltihâk ediniz şanlı erlere, Bizden selamlar götürün hep o yerlere!" mısraında da görüleceği üzere gençleri orduya katılmaları noktasında da teşvik etmektedir. Yukarıdaki dörtlüğe bakıldığında şairin şehitlik ve gazilik gibi ulvi kavramlardan da bahsettiği görülür. Türk askeri, savaşa dönmeyeceğini bilerek hatta bu ümitle gitmektedir. Çünkü Türkler için şehit yahut gazi olmak bir şeref ve gurur vesilesidir. Son olarak Tevfik Fikret'in nazarında kötü olanları yani Türk milletine düşman olanları yok etmekten başka çare yoktur. Bu şiirin son mısraı olan, "Kılıçtan başka yoktur çare tedmîr-i eşirrâya!" (Parlatır-Çetin, 2023, s. 157) söylenenleri destekler niteliktedir.

Yukarıdaki şiirde bahsedilen şehitlik kavramı, Tevfik Fikret'in şiirlerinde hususi bir başlık olarak da yer alır. *Servet-i Fünun* dergisinin 440 numaralı sayısında yayımlanan "Şehitlikte" şiiri, şehitlerin bulunduğu ve onların ebedî istirahatgahı olan şehitliklerin insana verdiği huzuru ve yansıttığı sükûneti okuyucuya hissettirmesi bakımından önem arz eder. Şehidin; yattığı, bulunduğu, ayak bastığı her yer kutsiyeti olan bir nurla kaplanmakta ve bu sebeple de insana huzur hissi vermektedir. Şair, bahsedilen huzuru tabiatın verdiği imkânla şiirinde anlatmaya, anlatmaktan öte okuyucuya hissettirmeye çalışır:

"Civar uyur gibi; esrâr içinde aksediyor
Küçük, acul iki üç lem'a karşı sahilden;
Güneş kemîn-i üfûlünde parlayıp sönerek
Fezâda gösteriyor handeler, tezehhürler;
Kebûd-ı bahri beyâz tekneler yarıp gidiyor;
Sükût içinde kalan kâ'inâta bir titrek
Ezân sadâsı bütün safvetiyle vecd-âver;

Tevfik Fikret

Ağır ağır ser-i eşcânı örtüyor zulemât,
Bulutlarıyla semâ şimdi bir ridâ-yı memât.” (Parlatır-Çetin, 2023, s. 366)

Şair, “Asker Geçerken” başlığını taşıyan şiirinde de vatanın bekası için düşmanla savaşmaya giden Türk askerinin/ordusunun aynı zamanda mensubu oldukları milletin huzurundan geçerken, onların ve şairin gözünde canlanan ifadelere yer verir. Şiirde Türk askerine gösterilen saygının yanında ufukta onların belirmesiyle Türk milleti tarafından duyulan gururdan bahsedilir. Asker geçerken, orada toplanmış bulunan halk, hayranlıkla bu kudret timsaline bakar. Böylece şiir, Türk milletinin Türk askerine gösterdiği saygı ve sevginin bir yansıması olarak kabul edilebilir.

(...)
Herkes, büyük küçük, birikir reh-güzârına
Bir incizâb-ı rûh ile, pür-şevk u ihtirâm
Gözler dalar güzârîş-i satvet-medârına,
Îsâr eder kudûmuna her nazra bir selâm.

(...)
Kalmaz gunûde geçtiği yerlerde hiss-i şân;
Ba’zan durur selâmına bir kışla... nâgehân

Bir seyf-i âmirâne parıldar: - Selâm dur!” (Parlatır-Çetin, 2023, s. 368)

Tevfik Fikret, *Servet-i Fünun* dergisinin özel sayısında yayımlanan “Hasan’ın Gazâsı” başlığını taşıyan şiirinde, köyünden ayrılarak arkadaşları ile beraber askere, vatani korumaya giden genç bir delikanlının hikâyesini manzum bir şekilde anlatır. Tevfik Fikret, Hasan’ın hikâyesine geçmeden önce askere giden delikanlılardan ve onları askere uğurlayan insanlardan bahseder:

“Tahaşşüd eyledi, teşyi için gönüllüleri,
O kahramân, o gazanfer yürekli efrâdı;
Bu muhterem vatanın ber-güzide evlâdı” (Parlatır- Çetin, 2023, s. 257)

Sonraki mısralarda ise Türk askerinin yılmadan ve yorulmadan mücadele edeceklerine dair kısımlara yer veren şair, gidenlerle bekleyenlerin bir gün kavuşup kavuşamayacaklarını merak ettiğini dile getirir. Savaşmak, Türkler için mutluluk veren bir vakadır. Şair, şiirinin mısralarında gençlere, delikanlılara seslenir ve onlara nefislerinden geçmeleri öğüdü de bulunur. Çünkü vatan ve millet yolunda hayatını feda edenlerin ölmeyeceğini dile getirir. İslam inancına göre Allah yolunda, vatani için mücadele ederken hayatını kaybeden kimseler ölümlerden sayılmaz. Bakara Suresinin 154. Ayeti bahsedilen konuyla ilgilidir.⁹ Daha sonra kadınlara döner ve savaşa giden herkesin ölmeyeceğini belirterek eşini, oğlunu yahut bir akrabasını savaşa gönderenlerin içlerini rahatlatmaya çalışır:

“Yorulmadan gidecekler, yorulmadan... Hattâ
Yorulmadan edecekler cinâna istilâ.

Cinâna, cennet ü didâra bî-melâl ü ta’ab
Kavuşmak... Âh, bu her gün nasib olur şey mi?
Gazâ, gazâ! Bize Hakk’ın ne mutlu bir keremi!
Evet, yiğitler, evet... Siz fedâ-yı nefis ediniz;
Vatan yolunda fedâ-yı hayât eden ölmez...
Kadınlar, ağlamayın, cenge her giden ölmez!” (Parlatır-Çetin, 2023, s. 258)

Tevfik Fikret’in belirttiği üzere Hasan, köyün birinde yaşayan genç bir delikanlıdır. Kendi akranlarından, arkadaşlarından savaşa gönüllü olarak katılanları duymasıyla birlikte kimseye

⁹ “Allah yolunda öldürülenler için “ölüler” demeyin. Hayır, onlar diridirler, fakat siz bilemezsiniz.”
(www.kuran.diyaret.gov.tr)

söylemeden onların peşine takılarak savaşmak için yola çıkmıştır. Yola çıkmadan önce kendi kendine dostlarının savaşmaya giderken ona haber vermemelerini içermiş, bu sebeple kendisini önemsiz hissetmiş ve onlara sitem etmiştir. Ayrıca Hasan'ın hem amcası hem de dayısı vatan için mücadele ederken şehit düşmüştür. Hasan da tıpkı onlar gibi vatan uğrunda şehit olmaya hazırdır:

“Köyün yabancı, bir ben uzak o devletten!
Niçin? Benim nerem eksik? Çolak mı, hasta mıyım?
Soyumda hepsi şehit: İşte amcam, işte dayım.
Ne sandılar beni, bir torba ot kadar cansız!” (Parlatır-Çetin, 2023, s. 258)

Devamında ise Hasan'ın köyden ayrılışı ve sürekli arkasını dönerek son bir kez köye bakması tasvir edilir. Sevdiklerini arkasında bırakan Hasan, vatanın kurtuluşu için bu sorumluluğu ve fedakârlığı göze alır. Onu yolundan döndürmeye, vazgeçirmeye çalışan hülyalar, hatıralar aklında sürekli döner. Ancak Hasan, büyük bir kararlılık ile yolunda yürümeye devam eder:

“Hayır, o dönmeyecek; bak, şu karşı dağlardan
Esen hava ne kadar şanlı müjdeleri veriyor;
Hayali pîşine bir levha-i zafer seriyor.” (Parlatır-Çetin, 2023, s. 259)

Yukarıda kısımlarda Türklerin savaşmaya düğüne gider gibi gittiği ifade edilmişti. Tevfik Fikret de bu durumun farkında olacak ki Hasan'ı savaşmaya hem gülerken hem de türkü söyleterek götürür. Tüm bunlar Tevfik Fikret'in millî bir bilinç doğrultusunda şiirlerini yazdığını göstermektedir:

“Yüzünde şimdi bir ümmîd-i münbasit gülüyor;
Omuzda torbacığı, sağ elinde bir değnek,
Hasan çavuşu gidiyor cenge türkü söyleyerek!” (Parlatır-Çetin, 2023, s. 260)

Tevfik Fikret, Türklerin iyi birer asker olduğunun ve bu yeteneklerin Türklerin genetiğinde yer aldığının farkında olan bir sanatkârdır. Türk ahkâmında ve Türk devlet anlayışında yer alan, “Her Türk Asker Doğar.” söylemi bu fikrin bir yansımasıdır. Şair, şiirinin mısralarında da Hasan üzerinden bu görüşü destekleyici kısımlara yer verir:

“Silah oyunları zaten köyünde bildiği şey;
Nizâm-perver, itâ'atlı, tendürüst, çevik
Kanında var yiğidin belli işte askerlik.” (Parlatır-Çetin, 2023, s. 260)

Hasan, savaşı geçiren günlerde umutsuz ve heyecansız bir vaziyettedir. Savaşmayı arzulamakta, ölmeden düşmanla savaşmayı istemektedir. Nihayet savaş başlamış ve savaşın yarattığı kaos her tarafa yayılmıştır. Hasan, bölüğün en önünde yer alarak vatanı için gerçekleşen mücadeleye ortak olmaktadır. Savaş esnasında birçok arkadaşı şehit düşmüş, Hasan ise bir kurşun ile yaralanmıştır. Elinden bırakmadığı bayrağı ile Türk ordusunun düşmanla kahramanca çarpışmasını izlemektedir. Ancak kendisine, yaralandığı ve bu sebeple savaşmadığı için kızmaktadır:

“Kovan, kaçan, boğuşan, öldüren, ölen, ezilen...
Mehîb mahşer-i heycâ!.. Zavallı yaralı, sen
Bu harbi seyredecek miydin öyle hâricden?..” (Parlatır-Çetin, 2023, s. 261-262)

Şiirin sonunda ise Hasan, vatanı için mücadele etmiş olmanın verdiği huzur ve gazi olmanın hissettirdiği gurur ile bir yaz günü köyüne döner. Tevfik Fikret, Türk milletinin şehidine ve gazisine son derece saygılı olduğunun bilincindedir. Şiirin son kısımlarında Hasan'ın karşısında sadece insanların değil aynı zamanda dağın, taşın, ağaçların ve değirmenin bile hürmetkâr bir şekilde durduğu, Hasan'ı selamlayarak onun önünde eğildiği dile getirilir. Bu tasvir, vatanın ve

milletin bekası için büyük fedakârlıklar yapan şehit ve gazilerin, Türk milletinin nazarında gördüğü değerlerin bir göstergesidir:

“Ve bir madalyalı gazi mehabetiyle vakur,
Ağır ağır yürüyor... Nagehan tevakkufla
Fezaya fırlatıyor bir nigâh-ı pür-şu’le.
Bu şanlı avdeti gûyâ selamlıyor öteden:
Değirmenin açılan kollarında bir şefkat,
Ağaçların eğilen dallarında bir hürmet!..” (Parlatır-Çetin, 2023, s. 263)

Şiirin bütününe bakıldığında Tevfik Fikret’in bir amacı olduğu ve bu amaç doğrultusunda şiirini yazdığı anlaşılır. Gayesi ise memleketin muhafazasına yardım etmek için eli silah tutan tüm delikanlıları mücadeleye ortak olmaya çağırmasıdır. Tevfik Fikret, bu noktada edebiyatı aracı olarak kullanır. Ülkelerin zor durumlarında edebiyat, kişilerin mensubu olduğu vatana ve millete olan bağlılıklarını arttırdığı gibi millî his, hayal ve fikirleri besleyerek bireylere millet olma bilinci sağlar. Edebiyatın bahsedilen gücünün farkında olan Tevfik Fikret ise şiir vasıtasıyla memleketin birer üyesi olan delikanlıları vatanlarını korumak için savaşıma davet eder. Şairin *Servet-i Fünun* dergisinin 321 numaralı sayısında yayımladığı “Ken’an” başlıklı şiirinde; fiziki olarak zayıf ve sıksa bir vücuda sahip, akranları tarafından küçük görülen ve bu sebeple insanların içine çıkmaya utanan Kenan isminde genç bir delikanlıdan bahsedilir. Ancak savaş çıktığı vakit Kenan da diğer herkes gibi harbe gider. Harpte yaralanır ve gazi olarak köyüne döner. Artık herkes tarafından küçümsenen ve aciz görülen Kenan’ın yerinde vatan için mücadele ederken yaralanmış şanlı bir asker vardır:

“(…) Çocuk sıksa ve aciz,
Lerzân harekâtıyla, mukavves bacağıyla
Akrânına eğlence olur, hırpalanırdı;
Halkın nazarından kaçınırdı, utanırdı.
(...)
Harp oldu, bütün köydeki şübbân-ı hamiyet
Ser-hadde şitâp eyledi... Ken’an da beraber;
Bir gün pusuda bir avuç erbâb-ı celâdet
Bir fırka harap eyledi... Ken’an da beraber.
Ken’an köyüne yaralı dönmüş geliyordu.
Pişinde bir âvâze-i şân yükseliyordu!” (Parlatır-Çetin, 2023, s. 256)

Murat Gür, asker üniformasının, erkeğin bedeni üzerinde birtakım değişimler ve dönüşümler yaptığını, böylece üniformayı taşıyan bedenin bazı kültürel ve toplumsal nitelikler taşıdığını ifade eder: “Disipline edilmiş, güçlü, sağlıklı ve vazifesi uğruna kendini ortaya koyacak bir beden. Bu açıdan askerlik, çağlar boyunca birçok kültürde ideal erkekliğin en temel göstergesi olarak işlenmiştir.” (Gür, 2019, s. 167) Abdullah Şengül ise milleti vücuda getirme sürecinde devleti inşa etme sorumluluğunun erkeğe ait olduğunu belirtir. Çünkü vatani için savaşmak ve gerektiği durumda kendi ailesinden ve canından fedakârlık etme vazifesi erkeğe aittir. Bunun sebebi erkeğin hem fiziksel hem de psikolojik olarak savaşıma daha elverişli bir yapıya sahip olmasından kaynaklanır (Şengül, 2019, s. 102). Dolayısıyla Tevfik Fikret, asker üniformasının taşıdığı bu anlamın da bilincindedir. Yukarıdaki şiirlerde yer alan hem Hasan hem de Kenan, asker üniformasını giyerek toplumun kendilerine dayattığı statüyü ve bakış açısını değiştirmişlerdir. Böylece Gür’ün ifade ettiği “ideal erkeklığe” adım atarak toplumun nezdinde itibar kazanmışlardır.

Recaizade Mahmut Ekrem de asker üniformasını giyen Mehmet Onbaşı’nın vaziyetini anlattığı “Kırmızı Merkûplar” başlıklı şiirini, *Servet-i Fünun* dergisinin özel sayısında yayımlar.

Muhteviyat olarak Tefvik Fikret'in şiirlerine benzeyen "Kırmızı Merkûplar"da, çocuğuyla vedalaşarak cepheye giden Mehmet Onbaşı'nın kısa hikâyesi manzum olarak anlatılır. Türk askerinin en büyük özelliği fedakâr bir karaktere sahip oluşudur. Şair, şiirinde Türk askerinin bu niteliğine dikkat çekmek ister. Türk askeri; arkasında sevdiklerini, ailesini ve dostlarını bırakarak cepheye gider. Çoğu zaman arkasında; gözü yaşlı bir anne, eş yahut evlat bırakır. Mehmet Onbaşı da evladına çok istediği kırmızı ayakkabıları alamadan şehit olur. Bu durum Türk askerinin panoramasını yansıttığı için önem arz eder:

"Hududa sevk edilen kahraman yiğitlerden
Köyün dokuz nefer olmuştu verdiği asker.
Gönüllü gitti bu mecmû'dan filân ve filân,
Mehmet Onbaşı efrâdın en dilîri iken
Redif idi... çıkacak izni bekledi nâçâr.
(...)
İsâbet eyledi bir mermi-i hatâ-perver...
Uruldu kalb-gehinden o kahraman asker,
(...)
Köyünde hastalanıp bir çocuk o gün fil-hâl
-Evet! O bildiğimiz beş yaşındaki Zeynel
Yanarken âteş-i buhrân içinde rûh u teni
Sayıklayıp da diyordu -Kesik kesik heyhat!-
"Geleydi kırmızı merkublarım!" ... Zavallı yefîm!..." (Ülgen, 1993, s. 232)

Recaizade Mahmut Ekrem'in *Servet-i Fünun* dergisinin 322 numaralı sayısında yayımlanan "Askeri Osmâniyân" isimli şiiri de Osmanlı askerlerinin kahramanlıklarının anlatıldığı ve şairin askerler karşısında duyduğu gururu dile getirdiği mısralara sahiptir. Şair, askerleri koruyan gücün, vatan ile dine duydukları sevgiden kaynaklandığını ve her bir Osmanlı askerinin karakter abidesi olduğunu ifade eder. Bahsedilen hasletler yaratılıştan itibaren Osmanlı askerlerinde bulunmaktadır. Bu durumda Recaizade Mahmut Ekrem'in Osmanlı askerlerini diğer milletlerin askerlerinden farklı bir mevkie konumlandığını gösterir. Böylece şair, şiirinin tamamında; Osmanlı askerlerinin üstün yaratılışından, memleket için mevcudiyetinin gereğinden ve askerlere dair iyi dileklerinden bahseder:

"Olur meddahı âlem: Ne askerdir bu asker!
Kalır hayranı âdem: Ne cevherdir bu cevher!
(...)
Hamiyetle diyanet bu ceyşe zırh ü miğfer
Ne mu'ciz azm ü himmet ki birkaç günde etdi
(...)
Edep... Namus ve iffet bu cünde zîb ü zîver.
Cihanda haslet olmaz bu hasletten mübarek...
(...)
Tanîn-i satvetiyle pür olsun gûş-ı âlem
'Desin hayretle herkes: Ne askerdir bu asker!'" (Ülgen, 1993, s. 89-91)

Yukarıdaki şiirin muhteviyatına ve mısralarına benzer bir şiir de Abdülhak Hamit Tarhan tarafından *Servet-i Fünun* dergisinin 1284 numaralı sayısında yayımlanmıştır. Şairin *İlham-ı Vatan* isimli eserinde yer alan "İlham-ı Nusret" başlıklı şiir, Çanakkale Savaşı'nın icrası sırasında yazılmıştır. Öncelikle şairin, şiiri vücuda getirmesinin birinci sebebi, cephedeki askere moral ve

motivasyon aşılmasıdır. Şiir, başlığından itibaren bu amaca hizmet eder. Abdülhak Hamit Tarhan, şiirinde “Türk Askeri” tabirini kullanır ve asker memleketi kurtaran güç olarak tasvir edilir:

“Türk askeri, ey memleketi kurtaran evlâd,
Senden feyezân etti bu imdâd-ı Hudâ-dâd,
Sensin o bahâdır ki bugün düşmene kıldın
Sînenle Çanakkale’yi bir kal’a pûlâd!..” (Enginün, 2013, s. 362)

Şairin, 1897 yılında Osmanlı-Yunan Harbi neticesinde kaleme aldığı, “Ordu-yı Hümayunda Bir Şair” isimli şiiri, Osmanlı Ordusu’nun zaferiyle sonuçlanan savaşın ardından hissedilen gururun ve teşekkürün ifadelerini yansıtır. Abdülhak Hamit Tarhan, mücadelenin başarıyla sonuçlanmasındaki en büyük payın Osmanlı askerleri olduğunu dile getirir. Şiirin tamamında Osmanlı askerlerinin kudretinden ve Yunan Ordusu’nun mağlubiyetinden bahsedilir:

“Evet, asâkir-i şâhânedir bu askerler
Ki dîn ü devlet için can verip alırlar kâm,
‘Hücum!’ emri alınca o şîr-peykerler
Ne dağ mukavemet eyler, ne burc u istihkâm.
Bizim cenâh budur, gördüğün şu mahşer-i nâs,
Sizinki de kaçıyor işte bir alay nesnâs!..” (Enginün, 2013, s. 360)

Servet-i Fünun dergisinin 322 numaralı sayısında “Aydın Nadir” takma ismiyle Ali Ekrem Bolayır’ın kaleme aldığı “Asker Şarkısı” ve yine derginin 323 numaralı sayısında Muallim Feyzi tarafından yazılan, “Harp Şarkısı” şiirleri yayımlanır. Her iki eserde de Osmanlı askerinin yiğitliğinden, kuvvetinden ve mücadele azminden söz edilir. Ali Ekrem Bolayır askeri, “Bak şu levend askere Osmanlıdır, Süngüsü parlak, kılıcı kanlıdır. (...) Kendi yürekli, yüreği canlıdır; Kahraman ecdâdı kadar şanlıdır!” (Ülgen, 1993, s. 99-101) şeklinde tasvir ederken, Muallim Feyzi ise “Türk bahadurları, cenk erleri, Arş ey Osmanlı dilaverleri!” (Ülgen, 1993, s. 111) ifadeleriyle betimlemektedir.

SONUÇ

Türklerin yaşadığı coğrafya ve karakter özellikleri düşünüldüğünde, Türk tarihinin savaşlar ve zaferler bakımından zengin bir içeriğe sahip olduğu su götürmez bir gerçektir. Bu nedenle Türklerin her dönemde askere ve orduya önem verdiğini söylemek yanlış yahut eksik bir bilgi olmayacaktır. Türklerin tarihinin, mücadelelerle dolu olması Türklerin edebiyatını da etkilemiş böylece harp, edebî eserlerde sıklıkla işlenen konular arasına girmiştir. Edebiyat, özellikle toplumların zor zamanlarında, kişilerin mensubu oldukları ülkeye olan aitik duygularını güçlendiren, millî ve kültürel değerlerini hatırlatan, böylece onlara millet olma bilinci aşıl原因 bir role sahiptir. Türk edebiyatı içerisinde faaliyet gösteren sanatçıların her biri yaşadıkları dönemin aydını olarak kabul edilirler. Bunlardan kendi kimliklerinin ve sorumluluklarının farkında olanlar, edebiyatı; kültürel, toplumsal ve hamasi fikirleri millete ulaştırmak için bir tür vasıta olarak kullanırlar. Edebî türlerin yanında süreli yayınlar da sanatkârların bahsedilen amaç doğrultusunda kullandıkları araçlardan biridir. Türk edebiyatı bünyesinde birçok süreli yayın çıkarılmış ve bazıları yayımlandığı dönemde büyük ses getirmiştir. Bunlardan ilk akla geleni ise şüphesiz elli seneden fazla yayın hayatına devam eden ve çıktığı dönemde hatırı sayılır bir okuyucu kitlesine ulaşan *Servet-i Fünun* dergisidir. Dergi, yayımlandığı süre boyunca ülkede ve ülke dışında gerçekleşen olayların halka ulaştırılması noktasında belirleyici bir konumda yer alır. Yayın hayatına devam ettiği 1891-1944 tarihleri arasında; Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı, Millî

Mücadele ve İkinci Dünya Savaşı gibi Türk milleti için önemli sayılabilecek hadiselerle tanık olur. Bunun yanında dergi, birtakım kavram ve tanımların tartışıldığı bilimsel makalelere de sayılarında yer verir. Tarihi zaferlerle dolu olan Türklere harp edebiyatı içerisinde dâhil edilebilecek eserlerin azlığı ve yazılan eserlerle yeterli seviyeye ulaşamamış olması Ahmet Hidayet tarafından “Harp ve Edebiyat” başlığı altında irdelenir. “Harb-i Umumi” başlıklı yazıda, Birinci Dünya Savaşının başladığı haberi verilir. Okuyuculara; hangi devletlerin savaşa dâhil olup olmadığı ile savaşın genel seyrine dair malumatlar verilir. “Osmanlı Seferberliği” isimli yazıda ise savaştan dolayı seferberlik faaliyetlerinin başladığı ve birçok gencin gönüllü olarak Türk ordusuna katılmak için başvuruda bulunduğu bahsedilir. Ayrıca dönemin Padişahı V. Mehmet ve Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın ifadelerine yer verilir. Bu anlamda dergi; devlet yöneticilerinin his, fikir ve görüşlerinin, savaş/seferberlik durumlarının halka ulaştırılmasında, önemli bir noktada yer alır. “Makale-i Askeriye” başlığı altında oluşturulan yazılarda ise çeşitli rütbelerdeki askerlerin, askerî konularla ilgili kaleme aldığı yazılara yer verilir. Böylece dergide; yazarlar, edebiyatçılar ve askerler gibi alanında uzman isimler tarafından harp/ordu/asker kavramları incelenmeye tabi tutulur. Ayrıca dergide; Tevfik Fikret, Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit Tarhan gibi isimlerin, savaşlarla ilgili yazdıkları şiirler de bulunmaktadır. Şiirlerin birçoğunda; Türk askerinin üstün karakterinden, fedakârlığından, vatanın/milletin bekası için varlığının gereğinden, millî ve manevi niteliklerinden bahsedilir. Bunun yanında şiirlerin yazılış amacı, cephede mücadele eden Türk askerine moral ve motivasyon aşılamaştır. Sonuç olarak *Servet-i Fünun* dergisi, Türk toplumunu yakından ilgilendiren birçok konuya sayılarında yer vermiş, ülke dışında meydana gelen olayları ise yakından takip ederek bunların halka ulaştırılması noktasında bir tür vasıta görevi üstlenmiştir. Ayrıca dergi içerisinde harp; adından çokça söz edilen ve incelenen kavramlar/konular arasındadır. *Servet-i Fünun* dergisinde harp hem edebî hem de askerî boyutuyla alanında uzman isimlerin/araştırmacıların çalışmalarının konusu olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ahmet Hidayet (Reel) (1914). “Harp ve Edebiyat”. *Servet-i Fünun* dergisi. Numara: 1215 (17 Eylül), s. 292-293.
- Akyüz, Kenan (2013). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*. İstanbul: İnkilâp Kitabevi.
- Andı, Kübra (2006). “*Servet-i Fünun Mecmuası*”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. Cilt: 4, Sayı: 7, s. 533-544.
- Aslan, Taner (2009). “Osmanlı Aydınlarının Gözüyle Batılılaşma”. *Erdem*. Sayı: 55, s. 1-30.
- Ayvazoğlu, Beşir (2021). *Edebiyatın Çanakkale’yle İmtihanı*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Emiroğlu, Öztürk (2022). *Türkiye’de Edebiyat Toplulukları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Enginün, İnci (2013). *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ercilasun, Bilge (2019). *Edebiyat Tarihi ve Tenkit*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gür, Murat (2019). *Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- “Harb-i Umumi” (1914). *Servet-i Fünun* dergisi. Numara: 1210 (13 Ağustos).
- Hüseyin Cahit (Yalçın), (1899). “Harp ve Sulh”. *Servet-i Fünun* dergisi. Numara: 437 (24 Ağustos), s. 330-332.

- Hüseyin Cahit (Yalçın), (1899). "Harp ve Sulh". *Servet-i Fünun* dergisi. Numara: 438 (3 Ağustos), s. 346-348.
- İbrahim Muhittin (Binbaşı), (1899). "Makale-i Askeriye". *Servet-i Fünun* dergisi. Numara: 422 (13 Nisan), s. 83-84.
- Kaplan, Mehmet (1995). *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kolcu, Ali İhsan (2005). *Servet-i Fünûn Edebiyatı*. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
- Korkmaz, Ramazan (2013). "Servet-i Fünun Şiiri (1896-1901)". *Türk Edebiyatı Tarihine Bir Bakış Yeni Türk Edebiyatı*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Köroğlu, Erol (2010). *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1948 Propagandadan Millî Kimlik İnşası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- "Osmanlı Seferberliği" (1914). *Servet-i Fünun* dergisi. Numara: 1210 (13 Ağustos), s. 106.
- Parlatır İsmail, Çetin Nurullah (2023). *Tevfik Fikret Bütün Şiirleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Parlatır, İsmail, Servet-i Fünun, www.islamansiklopedisi.org.tr (Erişim Tarih: 19.04.2024)
- Servet-i Fünun* dergisi (1897). "İlan". Numara: 320, s. 114.
- Servet-i Fünun Edebiyatı* (2011). Koordinatör: İsmail Parlatır, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Soğukömeroğulları, Mehmet (2011). "Servet-i Fünûn Edebiyatı Gayrı Millî midir?". *Turkish Studies*. Volume 6/1, s. 1785-1800.
- Şahin, Ahmet Metehan (2023). "Namık Kemal ve Abdülhak Hamit Tarhan'ın Mektuplarında Millî Şuur". *International Journal of Turkish Academic Studies (TURAS)*. C. 4, S. 2, s. 34-48.
- Şengül, Abdullah (2019). *Ulusun Sahnedeki Öyküsü Türk Tiyatrosunda Millî Mücadele ve Cumhuriyet*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Tansel, Fevziye Abdullah (2005). *Hususi Mektuplarına Göre Namık Kemal ve Abdülhak Hamit*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ulucutsoy, Hasan (2018). "Türk Basınında Savaş Edebiyatı Tartışmaları (1913-1941)". *Turkish Studies*. Volume 13/28, s. 1023-1040.
- Ülgen, Erol (1993). *1897 Türk-Yunan Savaşı'nın Türk Şiirindeki Akisleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı* (2009). "Servet-i Fünun Edebiyatı". Editör: Ramazan Korkmaz, Ankara: Grafiker Yayınları.
- (www.kuran.diyaret.gov.tr) Erişim Tarihi: 17.05.2024

OKTAY YİVLİ

Kırk Yama

AŞK, EDEBİYAT ve ÖTEKİ ŞEYLER

Günce Yayınları

Mahmut Babacan

Üniversiteler İçin

Türk Dili Kompozisyon Bilgileri

Günce Yayınları

8.
BASIM

Başka Bir Tarih Hayal Etmek

TÜRK EDEBİYATINDA ÜKRONYA

MURAT GÜR

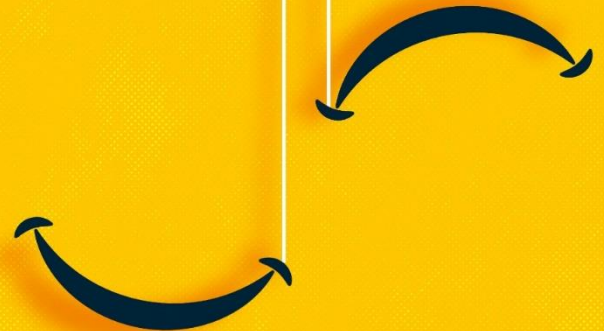

Günce Yayınları

DR. MUSA ERASLAN

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ŞİİRİNDE

MİZAH VE İRONİ

Günce Yayınları